
SELI F. MUR

POLITIČKI SASTANCI I SIMU- LACIJA JEDNO- GLASNOSTI

KILIMANDŽARO 1973.*

Danas, sve češće, u delokrug antropoloških istraživanja ulaze, pored religijskih i svetovnih kolektivni događaji (vidi Richards i Kuper, 1971). Jesu li konvencionalni okviri, koji se koriste za opisivanje i analizu religijskog rituala, od koristi u proučavanju svetovnih kolektivnih događanja? Uistinu, odgovaraju li oni uvek proučavanju i i samih religijskih rituala?

Kolektivne ceremonije su problematika koju tek treba objasniti. One predstavljaju — pošto su osnovna građa svakog dnevnika sa terena — materiju čijim se proučavanjem dolazi do složenih informacija (Turner, 1968:2). Ceremonija predstavlja etnografsku evidenciju, ali o čemu? Brojna su eksplicitna i implicitna značenja koja zahtevaju bar ono što Geertz naziva „debelom deskripcijom”, da bi se došlo do različitih nivoa značenja (1973:3). Koliko, međutim, treba daleko ići, u ovom smeru etnografije, da bi se obezbedio dovoljno dobar kontekst tumačenja?

To očito zavisi od čovekovog cilja. Ovaj članak predstavlja selektivno razmatranje političkog sastanka građana u Tanzaniji, održanog

*) Sally Falk Moore, *Political Meetings and the Simulation of Unanimity: Kilimanjaro 1973*, Osmo poglavlje iz knjige Sally F. Moore, Barbara G. Myerhoff: *Secular Ritual*, 1977, Van Gorkum, Assen Amsterdam.

tokom 1973. godine¹⁾. On ističe načine na koje sastanak podstiče i predstavlja prividni konsenzus. Usled nedostatka prostora, ukratko ćemo izložiti neka opažanja u vezi s etnografskim zaleđem, koja su od bitnog značaja za razumevanje ovog događaja na lokalnom nivou. Sadašnje razmatranje je usmereno na elemente samog sastanka, koji su srodni ritualu. Ovaj sastanak je uzet kao *tipski* primer, pošto su ovakva okupljanja predstavljala redovan događaj u ono vreme, u mnogim tanzanijskim zajednicama. Korišćenje određenih događaja za strategijske ciljeve pojedinaca, nije uzeto u obzir.

Zašto takav sastanak nazvati „sekularnim ritualom”? Zato što analogija sa religijskim obredima skreće pažnju na opšte-simboličko i doktrinarno predstavljanje, koje se stvara tokom radne aktivnosti. Time se analitički fokus ne vezuje jedino za praktične ciljeve navedene u dnevnom redu. Tradicionalni religijski simboli imaju težinu vremena, repetitivni i ideološki legitimitet za sobom. Ideje, oblici i formalizmi nove socijalističke vlade izlaze — po definiciji — iz pisanih mašina planera. Ove socijalističke ideje, simboli i oblici organizacije su obnarodovane i očekuje se da postanu trajne. „Tradicija” je započeta, doktrina predstavljena. Sastanak mesne zajednice na Kilimandžaru može delimično da se analizira kao veličanje i propagiranje ovih novih doktrina, a delimično i kao obavljanje izvesnih javnih, mesnih poslova. On leži na granici između zemaljsko-praktičko-tehničkih aktivnosti i aktivnosti vezanih za posebne događaje, ceremonije i reprezentacije. Ova dva načina se neprestano prožimaju.

Forma sastanka mesne zajednice je pokazala da je sa ceremonijalnim i praktičkim aspektima povezana pojava jedinstvene podrške rukovodstvu. Način postizanja konsenzusa pretvorio je građanstvo u ono što ja nazivam „ratifikujuće telo javnosti”. U mnogim delovima sveta, u društvima različitog tipa političkog uređenja (uključujući i naše sopstveno), postoje korporativne organizacije u kojima je ideološka anatema da rukovodstvo otvoreno diktira svojim pristalicama šta da rade i u njima vođe nemaju pravo da rade nezavisno u ime organizacije. U tako postavljenoj situaciji, ipak se mora postići određena vrsta javnog mandata, ma kako način njegove realizacije bio *pro*

¹⁾ Članak se zasniva na posmatranju obavljenom u Tanzaniji. Autorka zahvaljuje Savetu za istraživanja u društvenim naukama na stipendiji, koja je omogućila istraživanje na terenu tokom 1968/69. godine, kao i Nacionalnoj fondaciji za nauku, br. GI-34953X koja je finansirala rad tokom 1973-74. godine. Rad ne bi mogao da se okonča da autorka nije boravila u dva maha na Univerzitetu u Dar es Salamu, na čemu je veoma zahvalna.

forma. Analitički interes *ratifikujućih tela javnosti* je da konstituišu zajedništvo najrazličitijih grupa političkog ponašanja. Oni, ni u kom slučaju, nisu specifični samo za Tanzaniju. U stvari, često se tvrdi da su jednoglasne odluke donete konsenzusom nekada davno bile karakteristične za pre-industrijska društva. Reče se, međutim, priznaje da očigledna jednoglasnost može biti pre pitanje stila i forme nego pitanje suštine. Kada je javna jednoglasnost postignuta redovnim putem, to može da znači da je neslaganje prevaziđeno, da se različita pregovaranja odvijaju iza scene, ili da se iz nekog drugog razloga određeni javni događaj ne smatra pogodnom prilikom za izražavanje ozbiljnih i trajnih sukoba (Bailey, 1965: 1—20; 1969: 148). Nema sumnje da mnogi tanzanijski vrhunski ideolozi žele da obezbede uslove za javne rasprave i narodno učestvovanje u samoupravljanju. Parametri na osnovu kojih se odvija politička akcija na najnižem nivou organizacije su, međutim, potpuno specifični i drugi se ljudi pitaju dole u bazi.

Korišćenje sastanaka građana radi veličanja novih političkih doktrina i njenih simbola, uočeno je i ranije. Repetitivni elementi u retorici i proceduri mogu, takođe, da služe i drugim namenama. Politički sastanci spadaju u tip sekularnog kolektivnog događaja koji je zajednički savremenim društvima: to su procedure koje su uređene na poseban način, da bi se proizvele situacione transformacije. Neke od ovih su: sudske procedure, pregovaranja, izbori, kao i sastanci tela koja donose odluke. Sve one imaju eksplicitne praktične ciljeve. Često su elaborirane i pojavama koje izgledaju kao da su digresije, formule i formalizmi podređeni proklamovanim ciljevima, konvencijama ili skretanjima koji ih „okružuju” i koji nemaju nikakve neposredne uzročno-posledične veze sa postavljenim ciljevima, kao da su potpuno proizvoljno ili posredno povezane sa njima. Zašto je svakodnevni posao, praktični deo aktivnosti, tako često isprepleten sa onim što izgleda kao bezrazložna razrada retoričkih ceremonija i formula?

Čovek može samo da nagađa o značenju koje je ovde sadržano. Formalne, kolektivne ustanove koje donose odluke, javno proglašavaju kontrolu ljudi nad društvenim poslovima i kontrolu pojedinih ljudi od strane drugih. U mnogim sredinama, ovako nešto je opasno priznati. Formalnosti i formule su uspešni načini za organizovanje, obeležavanje i uvođenje reda u ove događaje, a njihov simbolički sadržaj može da podseti na mnoge stege šireg društveno-kulturnog mljeva. Pošto je ovo tako, mnoge javne ceremonije i formalnosti zahtevaju interpretaciju poput dramatizacije poretka.

Ima sociološkog smisla predstavljanje i posebno naglašavanje simbola društvenog poretka baš u onim prilikama u kojima se svesno uvode suštinske promene u društvenu situaciju. Razrađeni formalizmi i pravila nekih suđenja i sastanaka mogu se opisati kao magični aspekti racionalne aktivnosti. Formalnost u takvom kontekstu može da nosi poruku da se izvesne stvari u društvu *ne mogu dovoditi u pitanje* (sekularni ekvivalent svetog) i deklarirajući to na taj način, formalizam pomaže da one i postanu ono što se ne dovodi u pitanje. Javno donošenje odluka podrazumeva izvesnu situacionu neizvesnost, stepen neodređenosti i otvorenosti društvene stvarnosti (Moore, 1975). Institucionalizovanje uslova u kojima se odluke donose i njihovo formalizovanje smanjuju stepen otvorenosti. Time se „odomaćuju” neodređeni elementi u događaju, pošto se okružuju fiksnim formama. Neke smernice su, bez sumnje, praktična nužnost, pošto se velika grupa sakupljenih ljudi mora organizovati na neki utvrđen način, ukoliko se planira da posao bude obavljen. Formalizam, međutim, može da prevaziđe sve organizacione zahteve. Formalnost i ponavljanje mogu da pomognu da se odredi i ograniči neposredna situacija, da se ona drži unutar granica. Oni mogu da omeđe mogućnosti improvizacije unutar postavke određenog događaja.

Ukoliko je takav događaj politički sastanak građana na kome se očekuje da će biti izneti predlozi razvojnih projekata, u zemlji koja se ideološki opredelila za učestvovanje naroda u vlasti, načini kojima se sprovode ograničenja izbora su koliko interesantna toliko i važna kao podsticaj za akciju. Nova vlada, kao ova u Tanzaniji, koja preduzima korake radikalnog menjanja svoga društva u socijalističku državu, ne samo da uvodi mnoge specifične organizacione i ekonomske reforme, već stvara i sintetizovane simbole kao i njihova objašnjenja, koje pokušava što brže da pusti u opticaj. Javni sastanci predstavljaju jednog od glavnih prenosilaca političke vere duboko u unutrašnjost zemlje. Na Kilimandžaru, za narod Čaga (Chagga), ove inovacije su uvedene u tekuće događaje, u utvrđeni način života. Kod Čaga je 1973. godine, sopstvena istorija, običaji i skorašnje iskustvo dominiralo nad njihovim posebnim shvatanjem novog socijalizma. TANU, jedina tanzanijska politička partija — Tanzanijski afrički nacionalni savez — i lokalna vlada, teže da putem sastanaka prikažu građanima ideale socijalizma, planove rukovodstva i da stvore mogućnosti za razvoj demokratskog učestvovanja u upravljanju. Pretpostavlja se da Partija i Vlada treba da budu univerzalni forumi kroz koje će seljaci i radnici učiti o, ali takođe i učestvovati u izgradnji i upravljanju novim društvom.

Sastanak mesne zajednice, pored toga što je značajan za meštane koji učestvuju u njegovom radu, predstavlja, takode i deo širih zbivanja. Važan elemenat značenja, koji se nalazi u pozadini svakog skupa, jeste redovno održavanje sličnih samoupravnih sastanaka u svim mesnim zajednicama širom zemlje. Sastanci na nivou mesne zajednice postoje, između ostalog i da bi se povezali odvojeni krajevi zemlje. Baš kao što religijske žrtve povezuju udaljene svetove čoveka i boga i predstavljaju pokušaj uspostavljanja bliskosti kroz čin žrtvovanja (Levi-Strauss, 1966: 227) tako i sastanak Partije ili mesne zajednice predstavlja sličan čin uspostavljanja zajedništva. Selo ovim uspostavlja veze sa neviđenim i nevidljivim entitetom, sa državom. To se delimično čini kroz prisustvo rukovodilaca, koji kontaktiraju sa nadređenima u partijskoj hijerarhiji. Povezivanje se, takode, odvija korišćenjem standardizovanih iskaza koji se sastoje iz ideološki propisanih reči, kategorija i pojmova, kao i kroz jednoobrazni organizacioni aparat, koji je jedinstven za sve političke jedinice u zemlji. Mesni politički sastanak je, na svoj način (i delimično zahvaljujući svojoj formi), više nego lokalni događaj i više od slučaja. On predstavlja jedan segment u nizu dugih serija paralelnih događanja koji su osnov nacionalnog političkog zdanja.

Tanzanija, nezavisna od 1961. godine, mala je zemlja. Ima približno oko 12 miliona stanovnika i to je uglavnom seosko stanovništvo koje se bavi poljoprivredom. Stanovništvo pripada desetinama različitih plemena. Etničku heterogenost zemlje dopunjuju i razlike između sela i grada, kao i ekonomske, obrazovne i religijske razlike. U takvoj situaciji, „izgrađivanje nacije” je poseban problem.

Postoji i druga teškoća koja muči tanzanijsku politiku. To je inherentna suprotnost između koncepcije zemlje kojom rukovodi partija seljaka i radnika, odnosno onih koji su tu ukorenjeni i koncepcije države koja ima malu obrazovnu elitu koja, u stvari, donosi najvažnije političke odluke (Cliffe: 1971—72: 275). Politički sastanak poljoprivrednika, u seoskim krajevima, na izvestan način, otelotvoruje ovu suprotnost. On podržava legitimizaciju participacije. U međuvremenu, on služi i kao platforma za izveštavanje o poslednjim političkim borbama i direktivama koje dolaze iz centralnih organa.

Ima bar 350.000 Čaga na Kilimandžaru. Chagge su, tokom 1973. godine živele kao i u prekolonijalnom vremenu, na trajno obrađivanim njivama koje su, normalno, individualno nasledivali od svojih očeva. Mnoge Chagge još uvek žive u lokalizovanim, patrilinearnim skupinama, sa snažnim međusobnim vezama. Unutar loka-

lizovane mreže plemensko-rođaćkih i susedskih odnosa odvija se interna razmena rada, pružaju se i drugi oblici uzajamne pomoći, a zajedno se proslavljaju svi glavni trenuci životnog ciklusa. Danas se neka prava na zemlju kupuju i prodaju, ponekad raspodelu zemlje vrši vlada, ali se još uvek zemlja najčešće nasleđuje preko patrilinearnog srodstva. Chagge žive delimično u robno-novčanoj privredi, pošto već dugo gaje kafu i druge namirnice, čijom se prodajom izdržavaju. Mnogi su pismeni. Većinom su hrišćani. Svako veće pleme ima, na jedan ili drugi način, obrazovanog člana koji prima platu, od kojih neki rade u blizini a drugi u gradovima.

Čagama se veoma dopada da sada Afrikancima vladaju sami Afrikanci. Ali kao što se može očekivati, nisu sve vladine odluke podjednako dobro prihvaćene. Vlada je stala na stanovište da Chagge, pošto su na višem ekonomskom i obrazovnom nivou nego mnogi drugi narodi Tanzanije, moraju pronaći načina da pomažu i doprinose razvoju zaostalijih naroda, a ne da sami sve snažnije idu napred. Neke Čage ovo vide kao oblik diskriminacije prema njima, naročito s obzirom na ograničenje broja učeničkih mesta u sistemu srednjoškolskog obrazovanja.

Tokom 1973. godine nezavisnost je dospela i do Čaga na selu, ali je malo uticala na promene njihovih lokalnih društvenih odnosa. Sigurno je da su neki pojedinci, kao što su poglavice, koji su bili istaknute ličnosti pre nezavisnosti, bili proterani iz kancelarija i da su osnovane nove. Došlo je do opšte administrativne reorganizacije. „Teritorije plemena” su postale „sela”, a kasnije je svako selo podeljeno u dve „mesne zajednice”. Organizovane su ćelije desetine kuća²⁾. Ovo nisu bile velike promene osim za

²⁾ Administrativna piramida je sledeća:

Razvojni komitet TANU

Razvojni komitet mesne zajednice

Predstavnici vođa desetine kuća

Vođe desetine kuća

Možda je bolje reći da je ovo administrativna piramida putem koje su trebali da budu uvedeni i razvijani predlozi za razvoj. Predlozi koji dolaze iz baze bili bi, potom, prikazani Oblasnom komitetu za plan i razvoj na odobrenje, pošto su prethodno prošli proveru Oblasnog tima za razvoj, tehničke grupe koja prima predloge, stvara finansijski predračun, sve to formuliše na odgovarajući način i dostavlja Oblasnom komitetu za plan i razvoj.

Ukratko, organizacija mesne zajednice šalje predloge u lokalni centar, oblasnu organizaciju. Tokom leta 1973. godine, postojala je 31 mesna zajednica na Kilimandžaru. Određene administrativne reorganizacije dogodile su se jula 1973. i uvedene su neke nove procedure, tako da su izvesne nejasnoće postojale tokom istraživanja na terenu. Svaka mesna zajednica

one koji su radili u kancelarijama. Ukinuta je privatna svojina nad zemljom, ali su ostala tradicionalna prava *korišćenja* zemlje, tako da su isti ljudi koristili ista polja sa kafom, kao što je to bio slučaj i pre nezavisnosti. Patrilinearne zajednice i susjedstvo uspeli su da se odupru promenama.

Sastanak koji ćemo ovde opisati, održao se na otvorenom, travnatom terenu, ispred zgrada za merenje kafe i skladištenje robe, koje su pripadale zadruzi proizvođača kafe. Planirano je da sastanak počne oko devet sati i da bude prisutno oko hiljadu ljudi ali ničeg nije bilo do jedanaest časova, kada se okupilo 55 muškaraca. Stovarište je imalo verandu na kojoj su u stolicama sedeli plaćeni mesni rukovodioci partije. Svi drugi su sedeli na zemlji tražeći gde god je bilo tračka senke da se sklone, ili zida da se na njega naslone. Bio je sunčan i vreo dan.

Teorijski, svi odrasli koji su živeli i radili u ovoj mesnoj zajednici, bili su dužni da dođu na sastanak, osim bolesnih, onih sa malom decom ili onih koji su morali da obave neki neodložni posao³⁾, kao što je bio rad u dispan-

je deo onoga što je ranije — teritorijalno i organizaciono — bilo pleme. Delovi su, međutim, sačinjeni od veoma starih političkih jedinica, mitaae, koje se ponekad nazivaju parohijama ili zaseocima.

U stvarnosti, stare mitaae, koje su bile pod-delovi plemena (nekada davno, neke od njih su bile mala plemena) leže u osnovi političkih jedinica, mada službeno ne postoje. One su suštinski utkane u unutarnju strukturu putem manipulacija predstavničkog sistema. Različiti je broj mitaa u svakoj mesnoj zajednici. U stvari, u svim lokalnim komitetima i odborima zastupljeni su mitaae. Sastanci celokupnog građanstva ovih lokalnih jedinica sazivaju se, s vremena na vreme, radi različitih ciljeva, dok se sastanci vođa desetina kuća ovih mitaa, održavaju redovno. U zavisnosti od situacije i potrebe, na takvim sastancima govore različiti predstavnici komiteta za razvoj TANUA i mesne zajednice.

Sastanak koji je ovde opisan, sazvaio je Komitet za razvoj mesne zajednice i na njemu su trebali da budu prisutni građani četiri susedne mitaae. Čitaoci ne treba da razrešavaju sve ovo, pošto im je ponudeno samo da bi se naglasilo da su se službena hijerarhija i lokalna struktura prilagodile jedna drugoj, iako službeno, lokalna struktura ne postoji i skrivena je službenim opisom događanja.

Treba primetiti da su partijski ljudi i rukovodioci mesne zajednice bili i jesu zemljoradnici kao i drugi, mada ne uvek iz kraja kojim rukovode.

³⁾ Svi Čega muškarcii na planini su zemljoradnici. Nekolicina ima i zanat: krojački, trgovački, drvodeljski, građevinski i slično, mada dominiraju seljaci bez dodatnih zanimanja. Sastancima mesne zajednice ne prisustvuju ljudi koji žive na planini ali rade u obližnjem (40tak kilometara udaljenom) gradu Moši, kao činovnici, osim ukoliko se održavaju nedeljom. Sastancima ne prisustvuju ni oni koji rade u udaljenim krajevima a čije žene i deca ostaju da rade zemlju. Ovi ljudi, koji migriraju ili su odsutni, a rade kvalifikovane poslove čine mali procenat populacije.

zeru. Bio je to sastanak za sve građane mesne zajednice, koja je imala bar hiljadu domaćinstava. To znači da postoji bar 2.500 odraslih i bar 100 vođa ćelija desetina kuća u ovoj oblasti. Obaveštavanje o sastanku je dobro sprovedeno i najverovatnije je svako bio dovoljno upoznat sa činjenicom da će se sastanak održati. Sazvan je za ponedeljak, dan kada je svako bio dužan da odradi ceo dan (neplaćeno), na zajedničkih javnim poslovima. Baš ovog ponedeljnika odložene su sve radne obaveze, da bi ljudi bili slobodni da masovno prisustvuju sastanku. Ja sam prvi put čula obaveštenje o sastanku prethodnog dana, za vreme službe u crkvi, kojoj je prisustvovalo bar 700 ljudi. „Gradski tela” je, takođe, obišao uzduž i popreko puteljke između farmi i zaselaka duvajući u *kudu* rog, oglašavajući tako skup i na sam dan sastanka. Nema sumnje da su svi bili obavješteni.

Pa ipak, nismo se iznenadili kada smo videli da su prvi ljudi koji su se pojavili bili plaćeni partijski službenici. Kasnije su došli i drugi i konačno, posle dva časa čekanja, neki od vođa su počeli da gundaju i nagovaraju predavajućeg da počne. Svi lokalni sastanci, bilo koje vrste, počinju kasno, izuzev crkvenih službi, a određivanje početka sastanka za devet časova se uzima samo figurativno, pošto to u stvari znači „kasnije toga jutra”. Konačno, tokom sastanka postepeno je došlo još 30, tako da je bilo ukupno 85 prisutnih. Razlozi za tako veliko odsustvovanje sa sastanka podjednako su važni za tumačenje njegovog značenja kao i ono što se na njemu dogodilo.

Posmatrani Čaga seljaci, koji su tokom sastanka sedeli uokolo po travi, bili su očito siromašni, po bilo kojem standardu grada, ali sasvim dobro stojeći u poređenju sa pripadnicima drugih plemena. Mnoge delove njihove odeće odbacili su ljudi iz grada, ili su od njih ukradeni pa su se našli na seoskim tržnicama. Na planinama postoje, takođe, krojači koji šiju odeću i gizdaviji mladi ljudi koji dobijaju plate, mogu se videti nedeljom u odelima šivenim po meri. Radna odeća je pohabana, zakrpljena i kaljava, čudesnih raznolikosti u veličini, obliku, boji i stilu. Jedan stari čovek je nosio prastari vojnički kaki kaput, umrljan i pohaban, preko iznošene košulje i pantalona u tamno-smeđoj boji. Imao je štap, kao svaki engleski edvardijanski džentlmen i hodao je sa ogromnim dostojanstvom čoveka u godinama — što je i bio — a bosa noge su potpuno odudarale. Uspešan mesar je nosio kaput crnih peševa i satenskih revera, kestenjastu T-košulju i tamne radne pantalone, dok je na glavi imao crveni fes. Mnoštvo raznovrsnih šešira, koje čovek može videti na ovakvim skupovima, svakako predstavlja iznenađenje i zadovoljstvo.

Neki, kao mesar, nosili su fes sa kićankom, drugi pletene kape sa gombicama, najdrečavijih štrafti i šara. Neki stariji ljudi nosili su šešire od filca, čiji su obodi bili masni od upotrebe i starosti. Na drugim glavama su se mogle videti kožne, plastične ili vunene kape sa štitnicima za oči. Pojedinci su nosili vezene kape muslimana sa Obale, cilindričnog oblika, mada većina njih nisu bili muslimani već hrišćani. Tu i tamo mogli su se videti šeširi koji su predstavljali ostatke odbačenih uniformi; krute oficirske kape sa vizirima, zatamnjene od znoja iz minulih dana, izandali borbeni šešir sa kožnim povezom i obodom nakrivljenim na jednu stranu; plava mornarska kapa, sa trakom i ostalim ukrasima. Iz koje je mornarice, čovek se pita, ovaj kopneni mornar nabavio ovakvu kapu? Neki šeširi su novi i kupljeni u radnji, dok su drugi stari ali dobro očuvani. Ni jedan nije kao drugi.

Nije moja namera da se pitam kako su ovi šeširi dospeli na glave koje su krasili, već da naglasim veselu individualnost koju oni predstavljaju. Svaki čovek ima svoj lični stil u oblačenju, u držanju, u načinu govora, u smejanju, u svemu. Gledajući ovo šareno mnoštvo ličnosti, čovek razmišlja o porukama partije, koje odjekuju sastankom i koje se često mogu videti u štampi: „U cilju ispunjenja vaše svete misije, vaša dela, ponašanje i verovanja moraju biti na liniji Partije...” (*Daily News*, East Africa, feb. 21. 1974. godine. Naslov članka je „Omladina je rekla: iskorenite kolonijalni mentalitet”, citirajući Mbeya, oblasnog sekretara TANU partije.)

Političko restrukturisanje zemlje se, u partijskoj ideologiji, ne posmatra izdvojeno, kao pitanje materijalnog reorganizovanja vlade, realokacije sredstava proizvodnje i ujednačavanje raspodele. Zacrtno je kao zadatak koji podrazumeva stvaranje novog čoveka. „TANU... shvata da izgradnja socijalizma znači izgradnju potpuno novog društva i novog Čoveka. Ovaj novi socijalistički Čovek mora se skovati kroz novu, dinamičku, socijalističku kulturu, ukorenjenu u socijalističku aktivnost i svest.” (*Daily News*, Tanzania, 14. februar 1974. godine, naslov rubrike je „Komentar”).

U takvoj ideologiji, suviše mnogo individualnosti može biti znak „individualizma” koji je „rdava tendencija” i smatra se neprijateljskom ciljevima kooperacije i kolektivne dobrobiti. Chagga seljaci nemaju nikakve želje da se odreknu svojih njiva i udruže je sa susedima. Pa ipak, oni se ne mogu lako svrstati u kapitalističke eksploatatore, pošto većina njih obrađuje sama svoje njive. Uprkos tome, ideolozi su ih optužili za neprijateljstvo prema socijalizmu. Većina Čaga je duboko vezana za svoju

zemlju i boji se da bi im mogla biti oduzeta. Oni znaju da u glavnom gradu njihove stavove smatraju pogrešnim. Oni to vide kao nespo-razum.

Njerere je opisao socijalizam kao „jedan stav mišljenja”, za koji stvarno bogatstvo ili siromaštvo ličnosti nema nikakvog značaja. Moguće je biti siromašan kapitalista (on bi eksploatisao svoju sabraću kada bi mogao), ili bogati socijalista (ne veruje u eksploataciju), (Mohidin, 1971—72; vol. I, 165, str.). Bez nagađanja o tome kakvi mogu biti dometi vidljivih znakova socijalističkog ili kapitalističkog stava, vredi uočiti apstraktna svojstva ove definicije. Socijalizam, ovako iskazan, oblik je vere u izvesne moralne principe, pitanje je mentalnih stavova. Kao što mi reče jedan ispravni vladin službenik na Kilimandžaru, pre nego što se odvezao svojim kolima: „Socijalizam nije pitanje para koje imate. To je pitanje onoga što u srcu nosite.”

Takva apstraktnost i dvosmislenost omogućuju predstavnicima lokalne Caga partije na planini, seljacima koji su istovremeno plaćeni partijski ljudi, da ubede sebe i svoje birače da su svi oni dobri socijalisti. Kao što mi je jedan predsednik mesne zajednice odgovorio kada sam ga pitala šta misli o direktivi TANU-a, po kojoj celokupno stanovništvo Tanzanije treba da bude u *ujamaa selima* do 1976. godine: „Chagge”, odgovorio je „nemaju problema sa ovim. *Hakuna shida*. Oduvek smo sve radili na *ujamaa* (socijalistički) način. Delimo sve sa našom braćom. Radimo sve sa našim susedima. Pitajte bilo koga. Mi već imamo *ujamaa*.”

Ljudi koji su sedeli okolo na travi i čekali da sastanak počne, često su slušali podsticaje da postanu novi ljudi, da okončaju svekoliku eksploataciju, da sarađuju, da budu socijalisti, da razvijaju svoju zemlju radeći mnogo, da osude kolonijaliste i pruže podršku borcima za slobodu, itd. Sve je ovo kazano službenom terminologijom, za ovu nameru skovano na sva-hiliju. Spominjanje svake nove reči upućuje odmah na niz drugih, tako se često ponavljaju zajedno. Većina lokalnih političkih sastanaka, a ovaj nije bio nikakav izuzetak, međutim, dok podržavaju ove pojmove, ne zadržavaju se u govoru na tako apstraktnim ili udaljenim pitanjima već ih povezuju sa legitimizacijom specifičnih lokalnih projekata. Moralizatorski, retorički stil se koristi, opšte uzev, da bi se glorifikovali krajnje ovozemaljski, praktični problemi mesnih javnih radova i organizacije.

Dok političke vođe kažu: „*serikali ni sisi*”, „vlada smo svi mi”, seljaci koji su prisustvovali sastanku, u stvari, znaju da Komitet za razvoj

zajednice posreduje između njih i viših nivoa vlasti u Moshi. Ideološki, „narod” je vlada. Ali u stvarnosti postoji jasna hijerarhija administrativnih tela koja rukovode. Centralizovaniji administrativni nivoi su bliži izvorima vladinog novca. U teoriji, planovi lokalnog razvoja zajednice i zahtevi za finansiranjem prosleđuju se oblasnim kancelarijama, a odatle regionalnim nivoima i potom kabinetu premijera. Nacionalni i regionalni fondovi teku natrag u obrnutom smeru. U ovom članku smo neposredno zainteresovani jedino za nivo mesne zajednice i one ispod nje.

Jednom mesečno, svaka od 31. mesne zajednice na Kilimandžaru ima sastanak užeg jezgra grupe, Razvojnog komiteta TANU, gde se planira sledeći sastanak mesne zajednice, stvaraju planovi koje treba ratifikovati i utvrđuje opšti plan rada. Potom svakog meseca, kao što je bilo planirano, sledi sastanak Komiteta za razvoj mesne zajednice. Sastanak ovog Komiteta okuplja mnogo veći broj predstavnika građana i mesnih službenika, nego komitet koji je odredio smernice. Ponekad je moguće sazvati celokupno građanstvo mesta na sastanak Komiteta za razvoj mesne zajednice. Ovaj sastanak je predstavljao takav slučaj.

Predsednik je počeo sastanak pozelevši mi dobrodošlicu, zatim je pročitao dnevni red i rekao da svako može da stavi primedbe na ono što će on i drugi raspravljati i da je dobrodošao ukoliko to i učini. Mogu da traže reč dizanjem ruku. *Ali ne smeju prekidati.* Poziv za učestvovanje naroda je tako izvrstan opomenama o proceduralnom redu. Pošto je javljanje za reč u ovim prilikama slično opstrukcijama, naredba da se ne prekida je značajna restrikcija. Glavne tačke dnevnog reda su bile prikupljanje materijala i radne snage za izgradnju novih prostorija za mesnu školu i pronalaženje odgovarajućeg prostora za novu kliniku. Predsednik je počeo čitanje zapisnika sa poslednje sednice, kada ga je sekretar TANU partije prekinuo i rekao: „Hoćemo li kratku molitvu?” Svi sastanci na Kilimandžaru počinju hrišćanskom molitvom. Svi su ustali, jednoglasno izgovorili molitvu i tek tada je sastanak stvarno počeo. Trajao je preko tri i po časa, tako da se mora uzeti u obzir da je opis koji sledi radikalno skraćen.

Zapisnik sa prethodnog sastanka sadržao je prijavu o prodaji piva od strane neovlašćenih lica u zabranjeno vreme — i jedno i drugo su veoma česta praksa, koja traje godinama i koja se isto toliko redovno prijavljuje. Nije neobično videti političara kako pije zajedno sa svojim kolegama, ili u zabranjeno vreme, što u priličnoj meri podriva snagu njihove elokventne javne osude ovih nezakonitosti. Druga tačka,

o kojoj se diskutovalo na prethodnom sastanku, bila je ilegalna preprodaja insekticida za kafu, koji je vlada besplatno delila. Bilo je nestašica u snabdevanju i razvila se crna berza malih dimenzija. Na sastanku je savetovano da treba uhapsiti ljude koji prodaju insekticide i dovesti ih pred sud. (Provera sudskih spisa, za nekoliko sela, par meseci kasnije, otkriva da nije bilo nikakvih hapšenja ili pritužbi, po ovom osnovu). Ove dve tačke nezakonitog ponašanja bile su u zapisniku uravnotežene diskusijama o osnivanju škole za negovateljice, produžavanju vodovoda, opravci mosta, stanju finansija mesne partijske kase, nekim primedbama o zadruzi kafe, izveštajem o ceni vrata i prozora za školu i razgovorima u vezi sa školskim fondovima.

Opšta šema prethodnog sastanka — uključivanje niza tačaka u vezi sa lokalnim projektima i određeni broj stavki o mesnim grešnicima — gotovo je standardna. Tri teme: javni radovi, javni fondovi i prekršaji zakona, bile su glavne i suštinske teme na svim mesnim sastancima različitog nivoa, na kojima sam prisustvovala i čije sam zapisnike pročitala. Ove dominantne teme predstavljale su tri lica vlade: *država kao davalac* (fondova i sponzor javnih radova); *država kao uzimalac* (fondova i lokalne radne snage); i najzad, *država kao tvorac pravila vladanja i prinude*.

Jednom kada je zapisnik pročitao i mehanički usvojen, sa podijumom su mogle da se predlažu nove tačke dnevnog reda. Čovek iz gomile je ustao. Predsedavajući ga je prepoznao i on je počeo da govori o problemu transporta u udaljene *shambase*, u podnožju planine. Bilo je to vreme okopavanja njiva u dolini, radi priprema za očekivanu kišu. Većina ljudi koja je živela visoko u planini u pojasu banana, takođe je morala da koristi pomoćna polja u niziji. Dugo se pešači do *shambasa*. Čovek mora da ustane rano ujutru, pre nego što se sunce pojavi, da bi stigao po najgoroj žezi. Zemlja se mora obrađivati, a zatim polako uz planinu, po popodnevnoj vrućini. Ponekad kamioni usput pakuje zemljoradnike i voze ih dole ili gore za napojnicu, mada je njima to zabranjeno, pošto im dozvola važi samo za prevoz dobara, a ne i ljudi. Policija se upliće, izbacuje ljude napolje, preti hapšenjem vozača i na druge načine pokušava da spreči nezakoniti posao. Govornik je želeo da zna šta će se uraditi u vezi s ovim. Zašto se ne može reći policiji da se ne meša? Predsedavajući je autoritativno rekao da putnička kola, kamioni i autobusi imaju svoje zakone. Ne može se učiniti ništa drugo do da se oni poštuju.

Dao je zatim reč drugom sugrađaninu. Ovaj čovek je želeo da zna zašto su izvesne dostupne

škole zatvorene, tako da sada ljudi iz njegovog kraja moraju da šalju decu u škole koje su mnogo udaljenije od prethodnih. Jedan partijac je odgovorio da sada ima mnogo manje dece nego ranije, pa su određene dve za njih. U svari, stanovništvo se povećava i teško je poverovati da ima manje dece nego što ih je bilo ranije, ali je to kazano tako autoritativno, da je bilo očito da je ovo pitanje završeno.

Oba ova pitanja, kao i većina drugih koje su postavili pojedinci na ovim sastancima, su pitanja o kojima se odlučuje na „višem“ nivou i predstavljaju problematiku kojom lokalni, sitni političari ne žele dalje da se bave. Oni, međutim, ne priznaju da su bespomoćni da učine ma šta u vezi sa ovim problemima, niti da su odabrali da ništa ne učine. Oni se, rađe, opredeljuju za stav da je sve u najboljem redu. Preuzimaju na sebe da *objasne* stanje stvari, pružajući racionalne razloge. Time oni ne moraju priznati svoju nemoć, niti bilo koji neuspeh u zastupanju i interesa svojih birača. Umesto toga, ovakav stav ih povezuje sa „vlašću“, a ton kojim se pokazuje da su seljaci neznalice, kojima je potrebno objasniti stvari sadrži autoritet rukovodstva i pokazuje njihovu povezanost sa višim organima.

U međuvremenu, dve žene su prošle drumom i svaka je nosila na glavi snop šećerne trske. One su lagano, dokoličarskim hodom prolazile pored skupa, a njihove široke suknje od cvetnog pamuka njihale su se levo i desno dok su hodale. One su slušale ono o čemu se razgovaralo, ali ne dovoljno zainteresovano da bi se zaustavile i pridružile skupu. Potom se na drumu pojavila mlada devojkica sa korpom kafe na glavi. Popela se na verandu, gde su sedele partijske vođe i otišla u odaju za merenje kafe, koja je bila iza njih, da bi izvagala svoju kafu. Sastanak je tekao i dalje bez prekida.

Bilo je i dalje primedbi u vezi sa prevozom do *shambasa*. Ukoliko vlada nije želela da se to obavlja kamionima, zar nije mogla da organizuje prevoz ljudi na neki drugi način? Šta je sa javnim autobuskim prevoznikom KIDECO-m, koji ima nekoliko linija na planini? Zar on ne bi mogao da preuzme ovaj posao? Predsedavajući je rekao da se KIDECO može pitati da li bi prihvatio ovaj posao, pošto su privatne usluge bile neadekvatne, ali nema nikakvog smisla tražiti od njih da prevoze ljude do *shambasa*. Osim toga, rekao je predsednik, putnici plaćaju KIDECO-u, baš kao što plaćaju i bilo kom drugom prevozniku, utvrđen iznos za milju. Ovo je trebalo da znači da bi svaki prevoz autobusom bio suviše skup.

Posle iznošenja primedbi građana o zatvorenoj školi i autobuskim uslugama, partijski ruko-

vodioci su izložili svoje primedbe. Redovna je šema ovih sastanaka da rukovodioci odgovaraju na primedbe upućene vladi, primedbama na račun građana. Šta je sa popravkom i održavanjem drumova? Zašto se narod nije odazvao na nedeljni dobrovoljni rad? Kako će se uspešno održavati putevi ukoliko se građani ne jave na rad kada je to planirano? Ništa se ne može uraditi bez drumova. Nema nikakvog razvoja. Desetak ljudi je moglo da popravi drum, ali gde su oni? Rukovodioci ne mogu sami da obave posao. Ljudi kažu da nisu čuli za ove rane mobe. Nikakva obavest o tome nije do njih došla. „Putevi pripadaju svima nama”, rekao je predsednik „i svi moramo o njima da se staramo. Ljudi moraju da prijave one koji ne dolaze na javne radove.”

Ustao je mladić iz publike i odgovarajući na ove primedbe rekao „da treba da napravimo radni plan za svaki dan, sve dok rad ne bude završen”. Predsednik se složio i upitao je prisutne: „Jeste li razumeli?”. Čulo se slabo mrmljanje, kao znak pristanka. Nisam videla nikakvo prebrojavanje glasova, na bilo kom od ovih sastanaka, niti znam za bilo kakvu tradiciju Chagga o glasanju, u ranijem periodu. Sastanci su se odvijali kao da su razgovor i koncenzus bili jedino mogući ishodi.

Tada je predsednik promenio temu i ubacio jednu opominjuću priču. Možda je veza sa prethodnom raspravom bila u tome da se mora uložiti veći napor da se uhvate prekršioци. Lopov je ukrao kozu u zaseoku M. Odsekao joj je papke (žrtvena kontra-mera kod vraćanja). Ljudi u okolini su napravili gužvu, uhvatili lopova i priveli ga policiji. „Tražim od vas da, ukoliko vidite lopova, angažujete se i uhvatite ga tako da može biti priveden u policiju, čak iako rukovodilac zajednice nije u blizini.”

Potom se opet diskutovalo o radovima na putu. Ovoga puta bio je veliki broj govornika sa platforme i svi su stalno ponavljali iste opšte stavove. Slike koje se koriste u ovim govorima, kojima se podržava partijska politika i koje se obično koriste pri partijskim skupovima, predstavljaju veliku borbu ili veliku bitku. Borba koja je ispred nas uvek je povezana sa onima koje su prošle. Borba protiv kolonijalizma i uspeh u postizanju nezavisnosti uvek se navode kao da su se desile istovremeno sa borbom protiv svega što je bilo rđavo (nejednakost, siromaštvo, neznanje, niska produktivnost i slično). Retorički se poredi prošlo (rđavo) sa budućim (dobro), kao da je to par suprotnosti. Sadašnjost se predstavlja natuknicama o Partiji i njenoj aktivnosti i organizaciji, pa i samim tokom sastanka. Ona se opisuje kao prelazni period, dok su prošlost i budućnost jednom za svagda uspostavljena stanja.

Nasuprot mnogim religioznim predstavljajima vremena, koja dosežu čak do početka svih stvari i gledaju unapred, do neke vrste kraja vremena, ove sekularne naučnice o vremenu evociraju veoma blisku prošlost i podrazumevaju neposrednu svetlu budućnost. Štaviše njihove predstave potiču obično iz sociokulturnog sveta muškaraca, ne iz prirode i kosmosa.

Proklamuje se reverzibilnost društvenog kosmosa. Siromašni će postati dobro-stojeći, okovani će biti slobodni, eksploatisani to više neće biti. Slabe zemlje će postati snažne, nepismeni će se opismeniti, zavisni će postati nezavisni i svuda okolo će biti modernih stvari. Sve ovo u budućnosti. Jednom rečju, krivica za sve bedne uslove svaljuje se na kolonijalizam, imperijalizam, eksploataciju, na sve rđave došljake koji su dominirali prošlošću i koji su se bili zaverili da podriju temelje budućnosti. Tema koja se provlači kroz ovu poruku jeste: „Sada, kada smo mi gospodari naše sopstvene sudbine, možemo stvoriti svet kakav želimo”. Nju, u skoro nepromenjenom obliku, sledi drugi tip argumenta: „Sve ovo je moguće jedino ukoliko budemo radili za to, ukoliko odustanemo od kapitalističkih ideja, ukoliko razvijemo novi duh”. Sve ovo postaje moguće ukoliko se slede direktive Partije i ukoliko svako saraduje. Ni približno dovoljan broj ljudi, od onih koji treba da dođu, ne pojavi se na javnim radovima, masovnim mitinzima, pa čak ni na sastancima službenih komiteta. Sastanci, jednostavno, „ne donose plodove”. Radne akcije nikako da budu uspešne. Dvostruka poruka skoro uvek glasi: „za ono što je loše krivi su drugi; stvari su loše, jer smo sami krivi.

Predsednik je rekao da su vođe desetina kuća krivi što nisu izveli svoje ljude na rad, ali sigurno niko ne bi izašao, ukoliko same vođe desetina kuća ne bi izašli na rad. „Moramo izgraditi naciju”, rekao je predsednik. „Mi smo glasnici, mi smo vođe. Ne smemo doživeti neuspeh i ne preneti ove naredbe drugima”. Govorio je o delinkvenciji cele zajednice. Dotle je već dva sata prošlo od početka sastanka.

Predsednik je, tada, pozvao direktora škole, koji je bio u mesnom komitetu za obrazovanje (a sedeo je na verandi sa njim), da govori. On je ustao i rekao: „Naša je velika sreća što smo uspeli da dobijemo pomoć od vlade...” Ono o čemu je govorio bila je činjenica da je odobren plan da se postojećoj školi doda još jedno odeljenje. Morala je da se izgradi zgrada. Vlada će obezbediti nešto novaca, za cement, cigle, malter, eksere i ostalo. Pročitao je dugu listu, uključujući u nju mnogo cifara o tome koliko mnogo cigala, eksera itd. treba, kao i njihovu cenu. Ljudi iz ovog kraja, međutim, moraće da obezbede radnu snagu kao i nešto

para u gotovom. Da bi se fond povećao za 5000 šilinga, svaki građanin će morati da da 5 šilinga. Neophodni materijal će morati da se prenosi kamionima i nešto para će otići na to. Drugi deo novca će biti neophodan za unajmljivanje *fundija*, stručnjaka, u ovom slučaju građevinca, koji bi obavio sva merenja, i drugo, a drugi *fundi* bi obavio sve asfaltne radove i druge specijalizovane poslove.

Nakon upravnika škole, govorio je predsednik, zalažući se za prikupljanje sredstava, a potom je veliki broj ljudi održao govore slične njegovom, podržavajući navedene zahteve. Po ovoj barážnoj vatni elokvencije, a svaki je bio prilično iscrpan i pun opominjuće retorike, jedan stari čovek, bosonog i u ritama, naslanjajući se na štap popeo se na platformu i stavio 5 šilinga na sto pred predsednika. Predsednik mu se zahvalio, a neki su i zapljeskali. Zatim su ljudi dolazili redom da daju svoj prilog. Svaka osoba na platformi, pored 5 šilinga ponudila je i prigodni govor. Tada je iznenada sekretaru palo na um da bi on morao da vodi evidenciju onih koji su dali novac i počeo je da piše imena onih koji su dali priloge. Dok se ovo odvijalo, predsednik je izneo novi zadatak: moraće se izabrati pojedinci iz svake *mtaa*, svakog zaseoka, da budu odgovorni za prikupljanje sredstava tamo. Prozvao je nekoga da prikuplja sredstva u *mtaa* K... Naimenovani je ustao i mrzovoljno prihvatio postavljenje. Gomila se smejala. Svako zna da niko ne želi takav posao. Sledeći čovek koji je bio naimenovan, pokušao je da odbije. Predsednik je insistirao. Rođak čoveka koji se opirao da bude izabran, istaknuti član Partije koji je sedeo na platformi, branio je rođaka ističući da je on ponekad bio bolestan i da nije u mogućnosti da obavlja ovaj posao. Ceo incident prouzrokovao je mnogo smeha u publici. Predsednik je odustao od svog kandidata i imenovao je drugog čoveka.

Potom je sledila duga diskusija o tome ko treba da čuva novac i kakva će se evidencija voditi. Novac je velika odgovornost. Čovek koji ga čuva uvek može da kaže da su mu lopovi došli tokom noći i ukrali nešto para dok je on spavao. Ima mnogo problema sa nestankom novca. Diskusije o tome šta raditi sa parama, bile su dugotrajne i zamršene sve dok se nije odlučilo o tome ko će biti odgovoran. Nepotrebno je istaći da seljaci nisu bili oduševljeni što moraju da daju učešće, jer nisu sigurni da će sredstva biti iskorišćena u posebne svrhe, skeptični su jer su imali neka izuzetno loša iskustva. Na kraju, posle mnogo priče, utvrđen je postupak. Bilo je jasno da je opasnost od potkrdanja para bila svima na pameti. Rukovodioci desetina kuća će isporučiti novac i spiskove rukovodiocu mesne zajednice.

Konačno se došlo i do druge tačke dnevnog reda, klinike. Najpre se moralo dogovoriti o izboru pogodnog mesta, koje bi odgovaralo i jednom i drugom zaseoku. Proistekla je detaljna rasprava o tome ko treba da izabere mesto. Opet je bilo mnogo govora. Konačno je predsednik jednostavno imenovao komitet sa po dva predstavnika iz svake *mtaa*. Izgleda da je to sve zadovoljilo, pošto je *mtaa* tradicionalna politička jedinica i još uvek je veoma živa, mada nije deo zvanične organizacije.

Tri sata su prošla. Jedan od ljudi na verandi je rekao da su neki od članova komiteta umorni. „Ne mari”, rekao je predsednik, „moramo da razgovaramo o borbi protiv kratkih sukunja”. Takva partijska borba je bila u jeku širom zemlje. Pravilo je bilo da sukunje moraju biti desetak santimetara ispod kolena, a muške kratke pantalone do kolena, mada je tekuća moda bila mnogo kraća za oba pola. Jedna od specifičnosti ove veoma interesantne borbe je prepoznatljivi deo opšteg ideološkog stila koji poistovećuje neprijatelje socijalizma sa seksualnom pokvarenošću. Termin koji se na novosvahiliju koristi za pojam eksploatacije *unyonyaji*, potiče od pojma sisanja na prsima. On tako podseća ne samo na nejasne ehoe ljubomore mlađih potomaka, već i na tabu da odrasli muškarci ne mogu sisati. Imperijalizam je *ubeberu*, potiče iz naziva jarca, stvorenja čija se seksualna pohotljivost ogleda i u našem pojmu „matori jarac”. Postoji konzistentnost u slikovitosti kojom se povezuje seksualna raskalašenost sa kapitalizmom (ekonomska razvratnost) i seksualno pristojno ponašnje sa socijalizmom (ekonomska moralnost).

„Kratke haljine i kratke pantalone omalovažavaju naciju. To je zakon vlade i zakon zemlje” rekao je predsednik, „moramo ga poštovati i starati se da ga i drugi poštuju”. Naredba je bila, u stvari, partijsko pravilo ali zakonskim potankostima ove vrste nije posvećena dovoljna pažnja u unutrašnjosti. Građanin je ustao i prepoznali su ga. Bio je krojač muških i ženskih odela. Pitao je tačno koliko duga ili koliko kratka odeća treba da bude. „Pet santimetara ispod kolena za haljine i...” Čovek je ustao da pokaže da su njegove kratke pantalone prave dužine i učinio je to na klovnovski način, tako da se svako smeja. „A pantalone moraju biti duge kao i ove brata X... ovde”. Bilo je još govora o pristojnosti u oblačenju. Nikome ne bi smelo da bude dozvoljeno da hoda u nepristojnoj odeći drumom. Niti da u njoj bude u crkvi. Niti na tržnici. Nit bi ma kom krojaču smelo biti dozvoljeno da radi svoj posao. „Zatvorićemo mu radnju, ukoliko se usudi da napravi kratku haljinu”, rekao je predsednik. „Komitet za sprovođenje ovog zakona mora biti izabran da bi posmatrao da li mlade de-

vojke krše ovaj zakon". Osnovan je komitet sa zadatkom da napravi spisak prekršilaca. Svaki naimenovani čovek je ustao i prisutni su mu aplaudirali. Nekoliko ljudi, koji su izabrani u ove komitete nisu prisustvovali sastanku. Osnova za izbor članova komiteta je, opet, bila *mtaa*.

Dok se sve ovo odvijalo, mališa je proterao tri krave stazom. Konačno je izbor bio završen i predsednik je počeo da shvata koliko je kasno. Prošlo je već tri i po sata. Sledeće tačke sa dnevnog reda bile su zbrzane u poređenju s prethodnim, ali je ipak svaka zavređivala govor. Prva od ovih tačaka je bila poziv za plaćanje svih članarina TANU partiji i preuzimanje važećih članskih karata. Predsednik je rekao, „ne samo svi muškarci već i sve žene treba da joj pripadaju". Bilo je, međutim, nekih indikacija da se ništa od ovoga nije uzimalo za veoma ozbiljno, pošto niko nije mogao da se seti ko je bio na čelu UWW, organizacije žena mesne zajednice. Ova diskusija je bila prekidana još nekim klovnovskim prikazivanjem prave dužine muških pantalona. Čovek je ustao da pokaže da su njegove pantalone dovoljno dugačke. Lupio je petama i salutirao na preterano vojnički način. Svako se smejao i aplaudirao i tako je bila odvučena pažnja sa diskusija o članskim kartama.

Kada se ta galama slegla, predsednik je rekao da mesar treba da bude na oprezu, pošto neke lukave bitange putuju zemljom predstavljajući se kao veterinarski inspektori koji prikupljaju uzorke mesa. Oni su, u stvari, bili lopovi. Produžio je naglašavajući da se prisustvo ma kog stranca u *mtaa* mora odmah prijaviti. Tada se, kao kućni golub, vratio svojoj prethodnoj temi: kolektivnom radu. „Neki ljudi kažu da će ostati kod kuće i da neće doći na rad. To je pogrešno. Svi moramo da radimo zajedno". Tada mi se zahvalio na prisustvovanju sastanku, zahvalio se svima na doprinosu za izgradnju škole i završio je rekavši: „Neka bude hvala Bogu da svi možemo zajedno da gradimo našu naciju. Sastanak je završen". Skoro četiri sata nakon početka, svako je ustao spreman da ode, najverovatnije prema prodavnici piva gde veliki broj uglednih pripadnika Čaga, provodi svoje večeri.

Zaključak

Očigledna karakteristika sastanka koji smo ovde opisali jeste dvostrukost njegove poruke. I pored svih eksplicitnih i verbalnih određenja za narodnu inicijativu, participaciju i samoupravljanje, za srdačno prihvatanje svih primedbi koje dolaze od strane građana, ipak je autoritarno i bespogovorno ponašanje par-

tijskih službenika, koji su vodili sastanak, jasno govorilo o sasvim suprotnom. Samo su izvesni, veoma ograničeni, predlozi partijskog članstva bili dobro došli. Uprkos povremenim izjavama o suprotnom, opšta nezainteresovanost građanstva sa Kilimandžara za aktivnosti Partije i vlade bila je dobro poznata svim prisutnim i evidentna malobrojnim odzivom. Otuda se, očito, jedinstvo postignuto na ovom sastanku ne može smatrati suštinskim. Ono što su govori iskazivali može se „prozreti” i videti da iza toga leže neoficijelne poruke i značenja.

Ova vidljiva potka pružila je priliku da se u velikoj meri uoči ono što se može nazvati „transparentnošću”. Potpuno se pokazalo vešto smišljeno i proizvedeno svojstvo događaja. Partijska retorika nije iza sebe imala „pravo” duge tradicije, legitimnost običaja i navika, niti joj je ponašanje bilo u skladu sa proklamovanim. Sastanak mesne zajednice se može posmatrati kao „postavljanje” i stvaranje nečeg novog, obavezna *pro forma* predstava podrške, zahtevana ratifikacija. Teško je proceniti koliko je učesnika, možda, iskusilo taj osećaj transparentnosti, kada je sve što je čovek na sastanku mogao da uradi, bilo da stavlja primedbe. Neki svakako jesu, pošto su to i kazali. Ali čak i da je većina uočila suprotnosti, to ni u kom slučaju ne znači da ovom sastanku nedostaje efekat važnosti. Sastanak mesne zajednice, pored drugih stvari, služi da bi se pružila podrška rukovodstvu (kako na lokalnom tako i na višim nivoima). Njihova legitimnost zavisi od *vidljivog* narodnog mandata, koji se mora stalno iznova potvrđivati. Sastanci omogućavaju građanstvu da konstituiše „ratifikujuće telo javnosti”. Otuda rukovodstvo, od najnižih nivoa pa sve do vrha, može da prikuplja univerzalno simboličko znamenje podrške. Sastanak proizvodi legitimitet.⁴⁾

Da bi društveni život mogao da se odvija, ljudi moraju da se ponašaju kao da je mnogo onoga što je društvena tvorevina neosporno, kao da je stvarno koliko i svet prirode. Dramatični naboj ceremonije je moćni način da se pokaže postojanje društvene tvorevine. Kolektivni društveni rituali mogu da dramatiizuju političke postulate. Dramski stilovi izgledaju naročito prodorni i „neosporni” načini sprovođenja društvenih poruka (Rappaport, 1971). Oni su, delimično upućeni nedovoljno svesnim psihičkim nivoima. Videti znači verovati. Politički sastanci na Kilimandžaru služili su da se udah-

⁴⁾ Nema sumnje da će neki Tanzanijci, kada budu čitali ovaj pregled, biti povređeni i reći: „Šta se može uraditi kada rukovodioci na lokalnom nivou ne razumeju socijalizam? Potrebno ih je iznova obrazovati”. Neka bude tako, ipak je instruktivno razmatrati stvarno značenje ratifikujućih tela javnosti u savremenim političkim sistemima, čak i tamo gde to nije planirala vlada.

ne život novim službama, novim organizacijama i novom ideološkom jeziku, prikazujući ih u akciji kao entitete koji vide, čuju i ne mogu se dovesti u pitanje.

Dirkem je rekao o religioznom ritualu: „Ključna stvar je da su ljudi zajedno, da dele ista osećanja i da su ona iskazana kroz zajedničke radnje” (1961:431). Pojedini autori su, u ovoj tradiciji, opisali ritual kao, u biti, jedan događaj u kome vernici *izražavaju* svoja verovanja (Wilson, 1957:7; Beattie, 1966:60). Tautološke implikacije takvog stanovišta postaju očigledne pri tumačenju materijala sa terena: antropolozi istražuju ritual da bi otkrili verovanja učesnika. Ovaj zahtev za korespondencijom misli i dela, očigledno vodi, u mnogim kontekstima, kako sekularnim tako i religijskim, do pogrešnih zaključaka. Daleko od toga da „izražava” ono u šta se stvarno veruje, sastanak TANU partije u mesnoj zajednici je bio tako isplaniran da pruži uputstva i preobrati u novu veru.

Prikaz i komunikacija onoga što je Apter nazvao „političkom religijom”, ni u kom slučaju, nisu bili jedino što se tamo događalo (1965). Koristeći pojam Tambiaha i Ostina, takve političke sastanke možemo opisati kao performative (Austin, 1962; Tambiah, 1972:222). Kao što performativni govori delaju, tako i politički sastanci i rituali ne samo da razmenjuju informacije, već i nešto *rade*. Performativno svojstvo rituala je dejstvenost koja mu se pripisuje. Ceremonija sklapanja braka nije isto što i proba venčanja, niti je isto što i markiranje braka u nekom komadu. „Stvarni” događaj ima društveno-zakonsku delotvornost. U tom smislu, performativno svojstvo sastanka na Kilimandžaru je od glavne važnosti. Ono što se tamo događalo predstavlja službeni, javni sastanak građana mesne zajednice. Reći da je to dramsko predstavljanje vlade, samo je puka analogija. To je *bila* lokalna vlada, bez obzira da li su prisutni „verovali” u afrički socijalizam ili ne i bez obzira da li je njima bilo dozvoljeno da donose važne odluke ili ne. Kao što Tambiah kaže: „...ritualna dela i magijski obredi su po karakteru ilokucionarni ili performativni i samom činjenicom da su se dogodili (pod odgovarajućim uslovima) postižu promene stanja ili uspešno rade nešto drugo (na primer, ceremonija kojom kandidat postaje „poglavica”)” (Tambiah, 1972:221).

Tambiah proširuje Ostinov pojam ilokucionarnog ili performativnog izražavanja, da bi pokrio komplekse ritualnih (i/ili magijskih) radnji. Pojam se može jednako uspešno primeniti na izvesne sekularne reči i radnje. Potpis na ugovoru ili ceremonija postavljenja sudije su pojednako performativna dela kao i bilo koje

magijske reči ili manipulacije predmetima. Sekularne formalnosti ne utiču na svet duhova, već na jednu podjednako „veštački stvorenu” društvenu stvarnost, u kojoj oni imaju značenja i uspešno delovanje.

Performativi mogu da služe kao etnografski ključevi za veće društvene i kulturne komplekse značenja i „misli” iz kojih izvlače svoje „uspešno delovanje”, pošto imaju normativno određene odnose prema posledicama do kojih treba da dovedu. U najlakšem slučaju, ovo su sistematske doktrine. Religija može da učini da se kazivanjem određenih reči, na pravi način, uspostavi veza sa bogovima. Zakon može da učini da jedan dokument postane delotvoran, samo ukoliko je potpisan u prisustvu svedoka. Otuda specifičan skup delotvornih, simboličnih radnji može da se poveže sa razrađenim i povezanim telom eksplicitnih pravila i ideja. Nazvala sam ovo „doktrinarnom efikasnošću” u uvodu za ovu knjigu. Celo klupko pretpostavki o uzročnosti (društvenoj i kosmološkoj), često leži iza doktrinarnih normi.

Politička doktrina može da sadrži uzročne ideje o tome kako se sloboda ili jednakost mogu postići. Ona može da postulira da ukoliko se regularni, otvoreni sastanci određenih grupa (radnici ili seljaci) održavaju na pravi način, nužno će slediti demokratski, egalitarni i konstruktivni karakter ovih skupova. Takva jedna ideološka doktrina leži iza forme sastanka na Kilimandžaru, a sam događaj je uspeo da postigne deo svoje performativne delotvornosti unutar toga okvira objašnjenja.

Ovde je, međutim i nešto više. Ideološka doktrinarna efikasnost nije jedini izvor performativne značajnosti. Sastanak na Kilimandžaru crpi svoju performativnu efikasnost i iz položaja u organizacionom planu. Vlada je, u Tanzaniji, organizovana u posebne lokalne jedinice i ima propisane aktivnosti. To znači da postoji korporativni okvir u kome je propisano proceduralno značenje političkog sastanka. Tako sastanak na Kilimandžaru predstavlja kombinaciju jedne ideološko/doktrinarne i organizaciono/doktrinarne proceduralne osnove za njenu performativnu uspešnost. On je performativno legitimizovan u dva sistema, ideološkom i organizacionom. Unutar ova dva okvira oficijelno propisanih značenja, samo izvođenje, odnosno regularno održavanje sastanka na propisan način, dovoljno je da se „nešto učini efikasnim”, u Tambiahovom magijskom smislu (1972:221).

Istina je da ideologija smatra da određeno stanje misli, socijalistički stavovi, moraju zbiljski da leže u osnovi predstave da bi ona doživela potpuni uspeh. Ukoliko, međutim, ovakav stav nedostaje, pretpostavlja se da će prave ideje

proizaći iz političkog obrazovanja, koje će pružiti sami sastanci. Pošto, međutim, ne postoji nikakav način da se obezbedi da unutarnji stav nužno prati spoljnu predstavu, u praksi sama predstava postaje mera pretpostavljenih stavova. Rukovodstvo se mora oslanjati na izvođenje predstava. Pojava jedinstva nije samo nužna, ona je i dovoljna.

Sastanak na Kilimandžaru bio je politički oblik ko-ceremonijalnosti, postavljen na takav način da se mogao tumačiti kao spoljni znak političke saglasnosti. Sve što je bilo potrebno, da bi se omogućio ovakav zaključak, behu zajednička dela. Prisustvo, pojava pristojne pažnje, aplauz kada se za njega da znak, nekoliko govora podrške i odsustvo izražavanja ozbiljnih primedbi je sve što je bilo neophodno. Rukovodstvo je moglo ovo da tumači kao znak uspeha, kao legitimizaciju svoje uloge i kao sprovođenje kako neposrednih političkih zadataka tako i dugoročnog političkog obrazovanja. Ono što je stvarno proisteklo iz sastanka bio je opšti stav nezameranja.

Ko-ceremonijalno ponašanje stvara umnožene posledice. Nagoveštava da ono što je skriveno u svačijem umu jeste konvencionalno ispravno i uniformno, kao i sve što se može *videti*, na nekoj priredbi. Pojedinaac zna samo o sebi da li je to baš tako. On može biti miran i izgledati pažljiv, pa ipak da uopšte ne sluša. Međutim, on izvesno ne zna o drugima. Otud kada se dvoje ljudi smeju ili šapuću u nekim važnim situacijama, oni stvaraju neprimereno ozbiljnu pometnju. Oni uništavaju iluziju jedinstva, otkrivajući da svi ne gaje konvencionalno propisane misli i osećanja.

Pojedine kolektivne ceremonije su, verovatno, tako zamišljene da stvaraju što je moguće više osećanje da je potrebno da postoji slaganje između spoljnog ponašanja i unutarnjih misli i da se stvori osećanje krivice tamo, gde ovoga nema. Izgleda da je sastanak na Kilimandžaru istakao da svaki prisutni čovek (kao i oni koji su bili odsutni), treba da misli o sebi kao o političkom grešniku, kao o onom koji nije uradio dovoljno, ko ne veruje dovoljno, ko nije dovoljno odan. Opomene političara, koje su se sasvim jasno prenosile učesnicima, odnosile su se na njihova osećanja i na značenje njihovog ponašanja. Društvo (ili neki pojedinci u njemu) poturaju određena verovanja onima koji izvode formalni čin, ali to nipošto ne znači da i etnolozi moraju da rade isto.

Centralno svojstvo konvencionalnih formalnih, kolektivnih procedura je da one nisu spontani izrazi opštih osećanja, već podrazumevaju neku *konvencionalnu formu delanja, a dela imaju eksplicitno performativni značaj*

koji im je unapred određen. Kao takvi, ritualni aspekti kolektivnog okupljanja mogu, kao što često i jesu, biti sredstvo kojima se prikrivaju ili izražavaju osećanja i misli. Ispravljajući Dir-kema i njegovu „suštinsku stvar“, možemo reći da se „ljudi okupljaju i angažuju u zajedničkim delima“, ali *ne* nužno da bi imali „zajedničke osećaje“ (Durkheim, 1961:431).

Sastanak na Kilimandžaru pripojio je utvrđena konvencionalna značenja konvencionalnom činu prisustvovanja takvom sastanku. U tom postupku, a i na druge načine, on je saopštavao da se izvesna službena tumačenja društvenog života ne mogu dovoditi u pitanje, da se o njima ne može pregovarati, da su ona sveta. Takav sastanak daje dramsku crtu političkom uređenju koje je delimično stvorila sama drama. Repetitivne teme, u govorima i oblicima, deo su pokušaja da se odredi i poduči službena verzija društvene stvarnosti — dok se ona izvodi.

U svakom društvenom miljeu, bez obzira da li je tradicionalan ili se tek uspostavlja, utvrđeni društveni oblici, pravila, simboli i ideje smatraju se elementima koji služe konstruisanju zajedničke, trajne društvene stvarnosti, održavanju celine i njene prepoznatljivosti i pouzdanosti. Na jednom drugom mestu, nazvala sam sve ove, opšteprisutne procese koji podstiču ovakav pokušaj „procesima regularizacije“ (1975). Kada, međutim, čovek pogleda bliže prikrivene detalje, bilo koje društvene situacije, očito je da postoje i suprotni procesi, koji trajno deluju. Pojedinci (i grupe) mogu drugačije da tumače tvorevine koje su drugi nametnuli društvenoj „stvarnosti“. Oni mogu da redefinišu problematiku ili da je preoblikuju kako im odgovara, ili kako odgovara njihovom viđenju okolnosti u kojima se nalaze. Mogu da igraju otvoreno sa takvim dvosmislenostima, sukobima, nedoslednostima, međuprostorima u „sistemu“ pravila, simbola i kategorija, u skladu sa onim što odgovara njihovim neposrednim strategijskim ciljevima. Oni to mogu da rade prikriveno, čak pasivno, bez eksplicitne namere da išta menjaju, jednostavno, bez priznavanja performativne efikasnosti dela i tuđih tumačenja.

Zato što svaka svesno izvedena društvena promena izneverava, u izvesnoj meri, verovanje da je društveni život čovekov proizvod, ona nagoveštava i ukazuje na plastičnost i neodređenost društvenih poslova. Svojstva graničnosti /liminalnosti/ i prelaznih stanja, o kojima je raspravljao Viktor Turner, imala su ovde odjeka (1969: 95—96). Kratki periodi svesno oblikovanih društvenih promena pružaju, samo za trenutak, kratkotrajni bljesak ne-poretka. Radikalne političke reorganizacije prikazuju ve-

liku prilagodljivost društvenih oblika. Kada novi politički režimi osvoje vlast opasne alternative sa kojima se susreću ne potiču samo iz redova onih koji imaju drugačija programska načela, već i iz svake vrste ne-poretka, otvorenosti i neodređenosti. Možda se repetitivnost i ritualizacija stila mnogih radikalnih reformističkih vlada može, bar delimično, razumeti u ovom svetlu. Shvatljivo je što su takve vladavine zaokupljene ortodoksijom.

U jednopartijskim političkim sastancima Chagga seljaka u Tanzaniji, istaknute su poruke-blizanci: 1. nužne su veće promene, a mora ih ustanoviti „narod” i njegovi organi i vlada; istovremeno 2. podsticaji za uspostavljanje promena i pridobijanje naroda da u njima učestvuje, ne smeju se pogrešno razumeti kao otvoreni društveni izbor i ideološka neodređenost. Dobrovoljno uključivanje, najšira narodna kontrola i nedoktrinarni stil, inherentni su Njere-reovom pristupu. U mnogim delovima Tanzanije postoje, međutim i drugi pristupi po kojima će politički obrazovano seljaštvo neizbežno izabrati da se organizuje i da deluje na određene, predvidljive načine i da, ukoliko oni to ne učine, nema štete od blagog pritiska koji bi pospešio seljake da se kreću u pravcu koji je, svakako, istorijski neizbežan. Javni sastanak zajednice na Kilimandžaru sadržavao je obe ove poruke i mnoštvo drugih. Njegove akcije i reči *izgleda kao da su iznele na videlo jedinstvenu podršku.*

Partijske vođe su bile zadovoljne. Moglo je, službeno, da bude zanemareno pitanje nepriustvovanja velikog broja građana-glasača, kao i mnogo onoga što se zna o stavovima Chagga seljaka. Nepriznati društveni kontekst je, ipak, tiho širio svoje značenje tokom sastanka. Uveo je potencijalno uznemirujući elemenat neodređenosti u dobro-postavljenu proizvodnju. Bez obzira na sve, ratifikujuće telo javnosti je odigralo svoju ulogu. Performativna uspešnost sastanka bila je neoštećena.

(Prevela s engleskog SVETLANA NIKOLIĆ)